

LÁTÓSZÖG

ÁCS MARGIT
Kontárok ideje

Helikon Kiadó
Budapest, 2011

Kollarits Krisztina

A RENDSZERVÁLTÁS TÜKÖRCSEREPEI

Az idei könyvhétre jelent meg Ács Margit legújabb novelláskötete, amelynek írásai a közelmúltban, az 1988–1994 közötti időszakban játszódnak. Nem különálló írásokról van szó, inkább egy novellaciklusról, melynek darabjait nemcsak az azonos korszak, de a szereplők is összefűzik, akiknek a sorsa mintegy kiegészíti, magyarázza egymást. Ráadásul valamennyien „kontárok”, csetlő-botló értelmiségiek, akik MDF-alapszervezetet hoznak létre, felhívásokat gépelnek, gyűléseket tartanak, majd tehetetlenül nézik a hatalomra jutó Antall-kormány elleni lejárató akciókat vagy épp a kormányt támogató petíciót írni alá, hogy aztán rettegjenek a várható következményektől. Végül lényegében valamennyien csalódnak a politikában, nem csak *A te dolgod* főszereplője, a vidéki gimnáziumi igazgatóhelyettesből lett országgyűlési képviselő, akinek egy ciklus is elég ahhoz, hogy ne csu-

pán a politikába vetett hitét, de családját és biztos egzisztenciáját is elveszítse.

„Valóságdarabokat akartam megmenteni, a leleteimet, amelyek, bevallom, ha kinevetnek is érte: a kincseim” – nyilatkozta az író nő saját kötetéről. De vajon mennyire állnak össze ezek a „valóságdarabok” egészsé, ha tetszik, a rendszerváltás krónikájává?

Érzésem szerint a kötet legsikerültebb részei azok, amelyek „Kádár népét” ábrázolják. Elsősorban a *Doktorátus* című novella, amelyben a rendszerváltást támogató elbeszélő nagyszülei nemzedékének mentalitásával kerül összeütközésbe. Először a nagymama nővérét ismerjük meg, aki „Valami szlovák antifasiszta hős özvegye volt, s mint ilyen, jó állást kapott a negyvenes évek végén Bratislava – mindig így mondta – legjobb szállodájában, vécs néniként dolgozott évtizedeken keresztül, s így egészen emancipálódott a szálloda vendégeihez. Jól öltözött például, a legfinomabb anyagokból varratta kosztümjeit, ruháit, olyan háború előtti szövetekből és selymekből, amelyek a KGST-országokból idővel teljesen kivesztek.” A szinte írástudatlan, haldokló nagymamából pedig komoly indulatokat vált ki unokája közlése, miszerint annak férjét felkérték egy új irodalmi lap szerkesztésére, s már a pártközpontban is járt Aczél Györgynél, hogy előadja az írók kérését. „Hogy lehet ilyen fontos dolgot a második emberre bízni? – fakad ki váratlanul a nagymama. – Miért nem Kádár intézi az ilyet? Adnak egy lapot az íróknak, aztán megint itt lesz az ellenforradalom. Ezt nem szabadna hagyni. Kádár tud erről egyáltalán? Ó habogott valamit, de nagyanyját az nem érdekelte. Kemény tekintettel nézte, a feje remegett: Azt nem akarhatod, hogy ellenforradalom legyen megint! Neked is fiaid vannak! Igaz? Ó megint habogott, a nagyanyja erre se figyelt, hirtelen kiment belőle az izgalom, visszahanyatlott és megsemmisítő utálkozással megállapította csak úgy magának: De. Te képes vagy. Te olyan vagy.” Aztán az esethez fűzött elbeszélői reflexiók: „Évekkel később tudtam csak nyugodtan szembenézni családom politikai fanatizmusával. Arra jutottam, hogy nagyanyám főleg a fürdőszoba miatt lett eltökélt híve a bolsevizmusnak. [...] Ó mindvégig a kommunisták jóságának tulajdonította, hogy fizetés jár a munkáért, és kellően takarékoskodva meg is lehet élni belőle. [...] Nem tudta semmi megzavarni, mert nem kellett tudnia semmit. Nem állt módjában, hogy bármit tudjon. Ki se mozdult a konyhájából.”

Egy másik novellában, a *Bársonyban* egy, a Felvidékről kitelepített nagyapáról esik szó, aki háromszáz évre visszamenőleg tartotta

számon paraszti őseit, főképp aszerint, hogy az ő idejükben mennyire gyarapodott vagy apadt a család földje. Mégis, ha az 1946-os kitelepítésükről esett szó, „ő megrántotta vállát és beletemetkezett rejtvényűségjába, amire rászokott építőipari segéd munkás korában, hogy ne a piára kelljen rászoknia az anyagszállításra való temérdek várakozás közben.” Az MDF-es képviselőnek pedig csak megválasztása után mondja el az apja, hogy az 1956-os megtorlások miatt költözött a család vidékre.

Ahogy a szülőkből, nagyszülőkből, úgy a rendszerváltásban aktív szerepet vállaló gyerekeikben is ott él a félelem. A *Bársony* főszereplője erre akkor döbben rá, amikor aláír egy, a már hatalmon lévő MDF-et támogató petíciót, s hamarosan elkezd „gyötörni a kétség, hogy helyes volt-e vállalom a nyilvános kiállást, mit fogok fizetni érte, nem ártok-e vele a családomnak?” De ennek a zsigerekben továbbélő, gyakran minden realitást nélkülöző félelemérzetnek legérzékletesebb leírását nem is annyira a szereplő önreflexiói adják, hanem inkább egy váratlan eseményre adott reakciója: valaki csenget az ajtón. „A lépcsőházban nem égett a villany, pedig csöngettek. Az alsóbb emeleten sem égett, nem szűrődött ki fény sehonnan. Isten tudja, hogyan konstatálja azt az ember egy szempillantás alatt anélkül, hogy logikusan számba venné a jeleket, hogy valami nincs rendben. Például, hogy azok, akik csöngettek, nem kapcsolták fel a lépcsőházban a világítást.” A félelem végül alaptalannak bizonyul, s az elbeszélő riadtan állapítja meg, hogy talán minden igyekezete ellenére sem alkalmas a szabadságra.

Azért idéztem ilyen hosszan ezeket a részeket, mert érzékeltetni szerettem volna, hogy mi volt rám a legnagyobb hatással ezekből az írásokból: az, ahogy Ács Margit képes néhány sornyi leírással, helyenként finom ironiával egész emberi sorsokat, sőt egy nemzedék sorsát érzékletesen megjeleníteni és átélhetővé tenni. Ilyen szempontból a legsikerültebb novella a *Muki*, amelynek főszereplője sorsában szinte egy egész nemzet sorsa megjelenik. Az idős asszony, Eszter néni nem ismerhette szüleit, mert nagyváradi születésű apja elesett a háborúban, anyja pedig Budapest ostroma alatt vesztette életét. Nagyszülei nevelik fel, szüleiről nem sok szó esik. Már neki magának is felnőtt gyerekei vannak, amikor feltámad benne a vágy, hogy elmenjen Nagyváradra, megkeresse apja sírját, rokonait. Minden egyszerűsége ellenére tele van ez a novella bölcsességgel, megbocsátással, életszeretettel. Derűs életszemléletével némileg ki is lóg a többi, politikai

témájú és gyakran keserű hangvételű írás közül, bár nyomokban azokban is jelen van ez az erős hangulatiság, csak a szereplők vagy az elbeszélő reflexiói nem engedik ennyire érvényesülni.

Tovább szélesíti a rendszerváltás környéki időszak társadalmi körképét a *Kontárok ideje* című írás, amely egy válása után falura költöző főiskolai tanárnő története. A helybeliekkel való beszélgetéseiből lassanként kibontakozik a privatizáció nyerteseinek és veszteseinek portréja, illetve akaratlanul is kénytelen megismerkedni egy, a rendszerváltozáskor az elhárítástól hirtelen nyugdíjba küldött alezredessel, aki saját maga fedi fel a megdöbbent tanárnőnek telekszomszédja előéletét. „Hiába tartotta ugyanis maga is esztelenségnek, hogy lépten-nyomon kitálalja az igazságot, nem tudott ellenállni a kísértésnek, hiszen csak így mérhette fel újra és újra, hogy ki is ő valójában.”

Kevésbé jól sikerültnek érzem viszont „a másik nagy ellenzéki szerveződés”, vagyis az SZDSZ híveinek ábrázolását. A *Bársony*beli főorvost, aki csak pártja szlogenjeit harsogja vagy a főnövért, akinek vesszőparipája a „fehérlő-áldozó vadmagyarok” iránti utálat, s akinek elég, ha egy beteg tájszólással beszél vagy bajuszt hord, máris csak úgy emlegeti, hogy „Az a kis nyilas a hármásban”. Egy másik novellában, a *Te dolgo*dban már alaposabb rajzát adja az író a „mértékadó értelmiségiek” lelkivilágának és módszereinek. (Furcsa, hogy a politikai erők és szimpatzánsaik küzdelmét Ács Margit az MDF–SZDSZ szembenállásra szűkíti le, más pártok, például a Független Kisgazdapárt vagy a Fidesz egyáltalán nem jelennek meg a novellákban, a MIÉP-re is talán egyszer történik utalás.)

Végül, magam is huszonéves lévén a rendszerváltás idején, különösen hiányolom a novellákból ennek a korosztálynak az árnyaltabb bemutatását. Képviselői alig-alig jelennek meg a történetekben, vagy ha mégis, akkor vagy teljesen apolitikusak, vagy könnyen megvezethetőek, mint az az orvostanhallgató, aki a március 15-i felvonuláskor még lelkesen kiabálja, hogy ruszlik haza, de a taxisblokkádkor már pezsgőt bont örömeiben. A Vajdaságból elmenekülő, „jugoszlávnak” nevelt újságíró fiú viszont érzésem szerint talán túl gyorsan átlátja a honi viszonyokat és nyeri vissza magyar identitását. Annyi bizonyos, hogy én nem találtam meg ezek között a fiatalok között egykori önmagam és baráti köröm élményeit. De ezt talán közülünk kell majd valakinek megírni, s Ács Margit emlékcserpei mellé illeszteni.